

Harvard Educational Review

VOLUME SIXTY-NINE

NUMBER THREE

FALL 1999

*The Development of Professional Developers:
Learning to Assist Teachers in New Settings
in New Ways*

MARY KAY STEIN

MARGARET SCHWAN SMITH

EDWARD A. SILVER

*Streets and Schools: How Educators Can Help
Chicano Marginalized Gang Youth*

JAMES DIEGO VIGIL

*The Mind Is Its Own Place: The Influence
of Sustained Interactivity with Practitioners
on Educational Researchers*

MICHAEL HUBERMAN

Voices Inside Schools

*La Verneda-Sant Martí: A School Where
People Dare to Dream*

MONTSE SÁNCHEZ AROCA

La Verneda - Sant Martí: una Escola on les persones s'atreveixen a Somniar¹

Ara estic feliç, la gent m'ha recolzat molt, estic molt contenta. Abans no coneixia a ningú, ara la gent m'anima i penso que així podré arribar a la universitat. L'escola és com si fos de tothom, i cada persona és important.
- Fàtima²

Ara fa deu anys que vaig entrar com a mestra a l'Escola d'Adults La Verneda – Sant Martí, i paraules com les de la Fàtima son l'eco d'aquelles que tants participants m'han transmès al llarg d'aquest temps. El nostre centre compta amb mil sis cents participants i uns cent mestres i col·laboradors voluntaris, que treballen junts per ampliar els seus coneixements, crear noves oportunitats d'aprenentatge, i millorar la seva escola i la seva comunitat, un barri de persones treballadores de Barcelona. El que em va sorprendre la primera vegada que vaig entrar a l'escola de La Verneda, i que continua sorprenent-me encara, és l'alt nivell d'implicació, així com el nombre d'activitats que s'hi generen. La Fàtima, per exemple, és membre d'una de les associacions de participants de l'escola i, tal com fan d'altres, ella sempre pren part en les reunions de coordinació i participa de manera activa en diverses comissions. Malgrat que la seva experiència d'aprenentatge és diferent de la dels mestres, en una escola que, tal com diu Fàtima, és un espai de tothom, qualsevol tipus d'aprenentatge es valora de forma igualitària.

L'impuls que em va empenyer a escriure les paraules de la Fàtima aquella nit és el mateix que m'empeny ara a escriure aquest article. Crec que és important aportar un testimoni del que és l'escola per poder-lo compartir amb altres persones, visquin lluny o a prop. La Verneda és una escola en què les persones s'atreveixen a somniar perquè sabem que els somnis es poden fer realitat. Per exemple, el somni de la Fàtima és anar a la universitat. Altres persones han somniat poder aprendre a llegir i participar en diverses converses del seu món quotidià. Per a molta gent del barri, el somni és superar les dificultats a través de

¹ Text original publicat en anglès: Sánchez Aroca, M. 1999. La Verneda – Sant Martí: a school where people dare to dream. *Harvard Educational Review*, vol. 69. Núm.3, pp. 320-335. Cambridge: Harvard University.

² La Fàtima, una participant de La Verneda-Sant Martí, em va dir aquestes paraules després d'una reunió de coordinació. El seu nom, així com el d'altres participants que apareixen en aquest article, són ficticis. No obstant això, darrera de cada nom, hi ha un ésser humà real.

l'educació. Aquí, molta gent supera l'exclusió social que haurien patit en altres indrets. Sabem que el procés no és fàcil i que hem de treballar fort i lluitar per allò que necessitem i volem, però els mestres i participants de La Verneda sabem que tots junts podem transformar la nostra realitat. També sabem que el somni fa que aquesta lluita valgui la pena.

Aquest article descriu com l'escola de La Verneda va néixer i com funciona avui dia. Explica la participació de la comunitat a l'escola, la forma democràtica amb què es prenen les decisions, i com es generen les idees i es comparteixen les responsabilitats. Així doncs, a partir de diverses experiències i esdeveniments que he pogut presenciar, explico un projecte basat en l'aprenentatge dialògic i els resultats que se'n desprenen – tant la creixent participació i l'ampli ventall de possibilitats a dins de la pròpia escola com la generació de solidaritat més enllà del centre.

Ara començo a escriure, estic a una sala de l'escola de La Verneda, i miro al meu voltant i veig un munt de gent anant i venint, saludant-me, somrient. Són persones molt diferents: joves i grans, homes i dones, pares i mares, amb títol o sense, però totes elles dedicades a la millora de la seva comunitat. Tenen en comú la seva participació a l'escola, una escola que, gràcies al seu esforç, pot tenir moltes activitats. Cadascú està treballant en alguna cosa diferent: uns treballen en un projecte pilot sobre alfabetització i ocupació que es diu BASIC que compartim amb centres d'Holanda, Bèlgica i Alemanya; altres estan organitzant actes per a la Festa Major; altres estan planificant un intercanvi amb una escola de Galdakano, un poble del País Basc, per ajudar-los a crear una associació de participants, i d'altres estan preparant-se per a la prova d'accés a la universitat. Encara d'altres estan preparant una tertúlia literària sobre Federico García Lorca.

Mentrestant, estic pensant com poder recollir sobre el paper la forma amb què s'ha anat creant aquest somni i què és el que aquesta escola em fa sentir.

Creant un somni

Quan vaig arribar a l'escola de La Verneda el 1988 feia molt poc que s'havia celebrat el seu 10è aniversari amb una gran festa. Els anys 70 a Espanya van ser anys de grans debats, reivindicacions, canvis, i moltes esperances polítiques i socials. El nostre barri també va ser protagonista d'aquests canvis. Amb el final de la dictadura de Franco, les portes de la democràcia es van començar a obrir i la gent va sentir que podia contribuir a l'ideal de crear una societat millor a través de la participació cultural i cívica. Els veïns i veïnes de La

Verneda – Sant Martí van començar a formar alguns grups i associacions locals per poder analitzar i debatre les seves necessitats i interessos per la millora del barri. Una de les necessitats que es va considerar fou promoure un projecte d'educació de persones adultes que proporcionaria un espai públic on les persones podrien compartir coneixements i aprenentatges, prenent així part activa del que en aquells moments era una transició incipient cap a la democràcia. De fet, es va veure necessari defensar la idea que l'educació ha de ser un bé públic a l'abast de tothom. Així l'any 1978 un grup de persones va iniciar aquest somni anomenat Centre d'Educació de Persones Adultes La Verneda - Sant Martí.

Un grup de disset persones de l'associació de veïns i veïnes va començar a donar forma a aquest procés d'aprenentatge basat en les aportacions de la comunitat. Durant el primer any les persones implicades demostraven el seu interès i entusiasme reflectint-ho a tot arreu. Parlaven de l'escola al lloc de treball, quan anaven a la compra, als parcs públics amb la família. Com a resultat, la iniciativa ràpidament va despertar més interès i va créixer. L'any següent es respirava un clima de gran expectativa, i el nombre de persones participants es va incrementar considerablement, arribant a més de cent inscripcions. El boca a boca de les persones participants amb el veïnat va fer que circulés molt fàcilment la informació, i les persones que explicaven la seva experiència eren la garantia de la iniciativa.

Fa uns anys, un grup de professors universitaris de l'àrea d'educació va venir a conèixer el centre, i la Carmen, una participant dels inicis, va ser qui els va explicar els començaments de l'escola. Mentre parlava, anava demostrant el seu entusiasme quan a cada paraula s'anava encenent la il·lusió a la seva cara:

L'edifici en el qual esteu ara és un Centre Cívic. Anteriorment va pertànyer al règim de Franco, per la qual cosa a finals dels anys 70, amb l'adveniment de la democràcia, va quedar buit i sense funció... L'any 1978, es va decidir ocupar l'edifici i crear un centre cultural amb aquells serveis que el barri reivindicava: llar d'infants, centre d'educació de persones adultes, grup de joves... Nosaltres, els veïns del barri, vam decidir com volíem que fos i què calia fer per a aconseguir-ho. Després, una vegada ja teníem el centre, part de la nostra lluita es va enfocar a que les diferents administracions assumissin les seves responsabilitats i ens donessin recursos. De tot allò, el que continua passant és la forma en la qual es pren partit i es participa.. El que es va aconseguir va ser un projecte cultural molt ampli per al barri i que queda recollit en el nostre centre. Aquest centre aglutina gran part de la vida cultural i

serveis del barri i és per això que aquí, en el cinquè pis del Centre, és on està situada l'Escola d'Adults de la Verneda – Sant Martí.

A final de la dècada dels 70, els canvis a La Verneda eren part de la transformació que s'estava duent a terme en l'educació de persones adultes en general a Espanya. Mentre es seguia el model d'educació compensatòria destinada a aquelles persones que no havien pogut assistir a l'escola en els primers anys de la seva vida, els participants de La Verneda desafiaven la falsa creença que la infància o l'adolescència eren els millors períodes de la vida per aprendre. Estudis realitzats per molts autors rellevants del món de la psicologia i la pedagogia van demostrar que tota persona pot aprendre, sense condicionants d'edat, i argumentaren que l'educació és un dret bàsic al llarg de tota la vida³.

Creant oportunitats

Les portes de l'Escola s'obren a les 9 i es tanquen a les 22 hores, per tal de crear més oportunitats per a una participació més extensa del barri. L'escola ofereix un gran ventall d'activitats que corresponen als interessos d'aquells membres de la comunitat que hi estan implicats, i que tenen interessos, ocupacions i vivències culturals molt diferents. Els cursos i les activitats que estan a la disposició dels participants inclouen Alfabetització, Tertúlies Literàries, Informàtica, Pintura, Ceràmica, Salut, Sociologia, Psicologia, Castellà per estrangers, Anglès per Hostalera, etc.

També assisteixen a seminaris com per exemple, "Cap a on va la ciència?", "Art i societat", "El món de les plantes", "Ecologia", "l'Euro", o "Què passa al món?". La diversificació de possibilitats fa que cada persona pugui trobar o crear allò que necessita o que l'interessa.

Les activitats que desperten més interès i la major participació a l'Escola tenen a veure amb la lectura. La literatura ha obert camps d'actuació inimaginables abans i ha creat noves actituds i ha contribuït a que es comparteixin valors i sentiments. Per exemple, HEURA, l'associació de dones participants, cada any realitza un certamen literari entorn del tema de la dona durant el mes de març, cap al voltant del Dia Internacional de la Dona Treballadora. Aquest certamen acull els escrits sobre la dona de tota persona que vulgui presentar-se, tant en forma de narrativa com de poesia. Sempre hi ha una gran quantitat d'escrits i d'una sobtada qualitat, tant en estil com en contingut. Durant l'últim certamen

³ Sylvia Scribner i Michael Cole, *The psychology of Literacy* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981).
Sylvia Scribner i Michael Cole, Consecuencias cognitivas de la educación formal e informal. La necesidad de nuevas acomodaciones entre el aprendizaje basado en la escuela y las experiencias de aprendizaje de la vida diaria. *Infancia y Aprendizaje*, vol.17, pp. 3-18, 1982.
Schaie, K.W., *Longitudinal Studies of Adult Psychological Development* (New York: The Guilford Press, 1983).

hi havia un text que ressaltava la figura de la dona en tots els àmbits de la vida a través d'una vivència pròpia. El poema parlava sobre la seva vida com a dona, essent mare, esposa, i treballadora en condicions extremes. També es referia a aquelles altres dones que, després d'un llarg i dur camí, ara tenen el control de les seves vides. La autora expressa l'emoció que sent quan veu com les dones hem anat transformant espectacularment les nostres expectatives en els darrers anys. El text anava signat per un nom i un epígraf que deia *86 anys i 200 dies*. Amb la seva actuació estava superant també el concepte edista de la participació cultural. Ella també ha estat i és una dona transformadora⁴.

Tota la comunitat educativa dóna molta importància als relats de vida, a la literatura i al diàleg. Ja fa una quantitat d'anys, un grup de persones de la biblioteca, de l'escola, del Centre Cívic i altres persones del barri van crear un projecte que es deia *Vuit menys Set: Un Escriptor, Un Món*, amb l'objectiu fomentar la lectura al barri. Durant quatre anys es va convidar un escriptor o escriptora cada mes a venir al nostre centre, i entre dues-centes i quatre-centes persones omplien la sala de gom a gom per poder dialogar amb autors tan reconeguts com José Luis Aranguren, un dels filòsofs més importants d'Espanya d'aquest segle⁵. En acabar l'acte, una de les vegades que ens va visitar, Aranguren ens va dir que hagués estat impossible fer una activitat com aquella en un altre lloc, on no es tingués en compte la participació i el suport de tothom. Ell ens deia que "*venir al centre li donava més vida, perquè li parlàvem de vida li fèiem sentir vida i no teatre*". En el *Vuit menys Set* no es parlava de literatura com ho fan algunes persones "expertes", sinó que cada persona explicava el que li havia semblat alguna lectura que havia fet, o alguna entrevista que havia vist de l'escriptor convidat a la televisió. Tothom preguntava allò que tenia ganes de saber, no allò que "queda bé" preguntar. Per exemple, preguntaven com influeix la lectura en les nostres vides quotidianes o fins a quin punt els escriptors tenen responsabilitat vers la societat.

D'alguna forma, el *Vuit menys Set* es transformava en un espai on l'educació i l'aprenentatge es duïen a terme de manera similar a com la gent de La Verneda es comunica al barri.

⁴ Henry Giroux, *Border Crossing: Cultural Workers and the Politics of Education* (London: Routledge, 1992).

⁵ Aranguren va escriure sobre les idees, l'ètica política i l'alliberament de les dones, tot això durant el franquisme. Això el portà a l'exili als EUA a finals dels anys 60, on va donar classes a La University of California.

Es va convertir, tal com diria Jürgen Habermas, en un espai on es troben el sistema i el món de la vida⁶. Sempre ens han preguntat perquè en aquest acte s'omplia la sala, mentre que tertúlies similars a altres centres no donaven el mateix resultat. Nosaltres sabem que les persones de La Verneda participaven des del principi en la creació dels actes. A més a més, cap persona de la sala havia fet un disseny del que passaria: era un acte de creació a on tothom podia expressar el seu saber de la forma més adient per a ella o ell.

Diàleg Igualitari

Quan considerem que l'aprenentatge és un procés al llarg de la vida, hem de valorar de forma igualitària diferents tipus de coneixements. El fet d'interactuar amb altres persones amb un fonament d'igualtat és una manera d'aprendre d'aquelles i aquells amb qui discutim i compartim els nostres dubtes i les nostres experiències. A la Verneda hem après que la clau per aprendre és el diàleg igualitari. El diàleg igualitari es pot dur a terme si els educadors i educadores no tenen estratègies preconcebudes que volen imposar a les persones participants, i si aquestes sempre saben què està passant a les aules, perquè les coses es fan d'una determinada manera, i quins objectius hi ha darrera de cada intervenció pedagògica. A més a més, les persones participants han de tenir l'opció de poder canviar, debatre o discutir tots el que passa a l'escola. Per una banda, es crea un entorn de col·laboració que fa que el coneixement es multipliqui perquè ajuntem el de totes i tots; per altra banda, aquest compartir fa que les persones juntes puguem cercar els millors arguments i solucions als problemes que hagin d'afrontar. Actualment, aquest diàleg és el que genera una atmosfera de familiaritat i pertinença a tota l'escola.

Les persones tenim les mateixes possibilitats quan disposem de les mateixes oportunitats. Quan les persones saben que les seves idees i opinions només es defensaran i criticaran a través d'argumentacions, i que totes les argumentacions s'escoltaran de forma igualitària, poden deixar volar la seva creativitat i no tenir por d'expressar els seus pensaments. Per exemple, a classe, les persones estudiants poden aportar lliurement idees i qüestionaments. Recordo un curs en el que la classe es va dividir en tres grups de quatre persones per a fer un treball d'investigació. En un dels grups hi havia Alonso, una persona paraplègica, i per aquesta raó van decidir fer el treball sobre el sistema nerviós i ell presentar la part dedicada a la paraplegia. El dia de la presentació del treball a la resta del gran grup Alonso va presentar la seva part des de la seva experiència de vida, com a

⁶ Habermas, Jürgen, *Teoría de la Acción Comunicativa. Racionalidad de la Acción y Racionalización Social*. (Madrid: Taurus, 1987).

exemple del que s'estava parlant i la importància que tenia el tema. Al final de la presentació, la resta del grup va decidir que es proposés un mòdul específic sobre el cos humà per al semestre següent. Quan es dóna importància als propis interessos dels participants, s'incrementen la motivació pels aprenentatges i els seus coneixements. A més a més, quan aquestes aportacions estan relacionades amb les pròpies experiències de vida, ens apropem més a comprendre la realitat de les vides d'altres persones i a fugir dels nostres estereotips.

Un exemple que pot sintetitzar aquest diàleg i l'aprenentatge dialògic es la tertúlia literària, un grup que va ser creat fa divuit anys per persones de les classes d'alfabetització i neolectors per a llegir obres clàssiques d'autors com Federico García Lorca, Antonio Machado, James Joyce, Franz Kafka, i tants altres. Durant el 1998, els participants de la tertúlia literària van gaudir d'un nou treball: van trobar la forma de fusionar a dos dels autors que més coneixen i admiren – el poeta Federico García Lorca i l'educador Paulo Freire. Van decidir dedicar l'any al record d'aquests dos homes, lluitadors en favor de la igualtat⁷. Mentre llegien l'obra d'aquests intel·lectuals, parlaven de literatura, de les seves vides, de la societat, i del "flamenco". Un dels participants de la tertúlia era un jove guitarrista gitano, i sovint, acompanyats per "l'embrujo" de la seva guitarra, han fet volar la seva creativitat. Els participants de la tertúlia van fer servir aquesta creativitat el dia que van presentar la seva experiència en un dels actes de l'Any Freire de la universitat. Aquestes persones, que no havien pogut llegir un llibre quan van arribar a l'escola però que tenien una vida tan plena de literatura, van emocionar una sala de cinc-centes persones durant la seva presentació. Estudiants, professors, representants de la universitat, companys i companyes de la Verneda, i altres persones que ens havíem trobat allà per recordar a Paulo Freire, vam esclatar d'emoció en cada vers de Lorca, en cada imatge de les vides d'aquelles persones, en les vivències pedagògiques que transmetien a través de les seves paraules. Algunes persones expliquen que va ser una espècie de catarsi; per a mi va ser una fusió perfecta entre allò que en diem somnis i el que diem realitat, entre la literatura i la vida, enderrocant així el mur que hi ha entre les cultures acadèmica i popular.

A la tertúlia literària, el somni que tenen moltes persones de poder llegir literatura es fa realitat a través del diàleg igualitari. En aquestes tertúlies, les opinions es valoren sense estigmes, independentment de l'estatus o del bagatge educatiu que hom tingui, i tots els

⁷ Durant el 1998, a Espanya es van fer molts actes en commemoració al Centenari del naixement de Federico García Lorca i en la memòria de Paulo Freire, que acabava de morir.

participants són lliures de parlar en la llengua que s'expressin millor. Tot el grup selecciona el llibre de literatura clàssica que es llegirà i, després de llegir-lo a casa, els i les participants es troben per discutir quines coses els ha impactat més. El projecte es basa en la solidaritat de grup: tots els membres han de poder compartir els seus sentiments i reaccions amb la resta. Quan totes les idees s'han expressat, els participants discuteixen i arriben a interpretacions col·lectives de la lectura, enlloc d'arribar a una interpretació "correcta" que explica el mestre. És d'aquesta manera que l'aprenentatge dialògic, el que sorgeix del diàleg igualitari, es fa possible.

Participació Democràtica

Les dinàmiques dialògiques generades a la classe i en tot tipus d'activitats estan representades en l'organització dialògica de l'escola. L'Escola de La Verneda està gestionada de forma conjunta entre persones participants i educadors que treballen junts a dins d'una estructura organitzativa que permet que cadascú expressi les seves necessitats, els seus interessos i les seves idees.

Per exemple, els participants a l'escola han organitzat dues associacions, ÀGORA i HEURA, per desenvolupar les seves iniciatives. ÀGORA representa als participants a dins del procés de presa de decisions a l'escola. Recentment, ÀGORA ha resultat de vital importància a l'hora de crear noves directrius per configurar un nou currículum d'educació de persones adultes que sigui més ampli i de més consens que el currículum a nivell estatal proposat pel govern central, el qual no va tenir les persones adultes en compte. Mitjançant ÀGORA els participants han estat capaços d'involucrar-se en el disseny de currículums específics per a l'educació secundària d'adults.

HEURA és una associació de dones participants que lluiten per superar aquelles barreres que troben com a persones adultes i com a dones, donat que les dones s'enfronten a més barreres culturals que els homes. Aquesta associació intenta que es faci sentir la veu de les dones. Per exemple, HEURA va col·laborar a la Conferència de les Dones de 1999 que es va celebrar a Barcelona⁸. Va confeccionar una comunicació sobre la participació social de les dones i va contribuir també al debat en parlar sobre la representació de les dones a l'esfera pública. HEURA va defensar que fins i tot en la situació actual, amb un increment substancial del nombre de dones representants a òrgans de decisió pública, resta encara molt per fer per aconseguir que la veu de *totes* les dones pugui ser escoltada. Va

⁸ El *Congrés de les Dones de Barcelona* va tenir lloc els dies 15, 16 i 17 de gener de 1999 a Barcelona. Va ser organitzat pel Consell de Dones de Barcelona.

emfatitzar la necessitat de considerar la diferència d'estatus econòmic i cultural d'aquestes representants, que solen pertànyer a extractes socials de classe més alta que els de la població general. HEURA funciona mitjançant comitès i tots els participants aporten a l'associació les seves experiències personals. La presència d'HEURA ha ajudat a introduir temes relacionats amb el món de les dones a l'escola.

Un altre exemple de participació democràtica a La Verneda es dóna a la gestió. La gestió s'organitza en tres espais oberts de debat que funcionen com els òrgans de presa de decisions de l'escola: l'Assemblea, el Consell de Centre i la reunió de Coordinació Mensual. Tots tres estan formats per professors, voluntaris i participants.

L'Assemblea, que es reuneix un cop a l'any, està oberta a tots els professors, participants i voluntaris, així com als representants veïnals i del Centre Cívic. Pot ser convocada, si hi ha alguna qüestió que ho requereixi, al període entre reunions anuals. En aquestes assemblees es practica la democràcia directa. Aquest procés de presa de decisions, que també ha estat promogut a d'altres moviments comunitaris, permet que qualsevol pugui presentar problemes perquè siguin resolts en comú. El Consell de Centre es reuneix cada mes i mig i és el fòrum on es debaten el funcionament i les directrius del centre. El Consell està format per una persona representant de cada grup, dels educadors i educadores, de les comissions de treball, de les dues associacions de participants i algun representant del Centre Cívic i de la Coordinadora d'Entitats de la Verneda VERN⁹. Els participants poden formular tota mena de preguntes i temes d'interès, proposar i debatre noves activitats i crear comissions. A més, es posa a debat públic la gestió dels recursos (humans, materials o econòmics). Les decisions sobre l'ús dels recursos públics es prenen de maneres diferents, però sempre seguint els principis generals del centre. Quan s'observa alguna necessitat, es presenta a les reunions de Coordinació Mensual. Llavors, es constitueix una comissió, la qual treballa segons els prioritats i els criteris establerts al consell més ampli. La decisió final sempre li pertoca al Consell. Els recursos públics poden ser aportats per organismes administratius municipals, autonòmics, estatals o de la Unió Europea, o per alguna fundació.

Aquests recursos s'apliquen a accions específiques perquè donin resultats. D'aquesta manera, busquem consens a cada qüestió. De vegades, però, no és fàcil assolir aquest tipus d'acord: el debat addicional continua als diversos grups per definir noves solucions.

⁹ VERN, Coordinadora d'Entitats de La Verneda - St. Martí, és una entitat paraigua on participen associacions de veïns, clubs esportius, centres de lleure infantils i juvenils, associacions culturals, de muntanyisme, etc. Es va crear amb la finalitat de coordinar les actuacions de millora del barri.

Per tant, assolim el consens mitjançant una dinàmica de diàleg i de cerca de comprensió mútua.

Un exemple d'aquest consens posat en pràctica té a veure amb un tema àmpliament debatut a Espanya als últims anys: la immigració. Aquest debat pren una significació especial aquí, perquè Espanya és un port d'entrada a Europa per a molts nord-africans, donat el procés actual de construcció d'una identitat col·lectiva europea. El tema de la immigració va afectar també el debat sobre les directrius del nostre centre, ja que la gent va prendre posicions diferenciades al respecte. Just al davant del centre, per exemple, hi ha una comissaria de la policia que s'encarrega del control de la immigració "il·legal" i els participants tenen opinions diferents sobre aquest control. Tanmateix, vam estar tots d'acord que, malgrat les nostres diferències d'opinió sobre la qüestió de la immigració i d'altres relacionades, el centre es comprometria a admetre tothom perquè l'educació no pot conèixer fronteres. Conseqüentment, no preguntem mai quin és l'estatus de residència (legal o no) de qualsevol candidat, i deixem així les portes de l'educació obertes a tothom.

Des d'aquest funcionament cal que totes les persones que col·laborem en el funcionament quotidià del centre assistim a la reunió de Coordinació Mensual (COME), a la qual els participants i els educadors coordinem les diferents activitats, anunciem notícies d'interès i reflectim sobre la nostra pràctica docent-d'aprenentatge i sobre innovacions educatives. Per a cada reunió de Coordinació Mensual es designa una comissió per preparar el COME següent.

Com a part de les seves funcions, aquesta comissió dissenya un ordre del dia per a la reunió, distribueix fulls informatius a les classes i prepara una activitat de debat. El debat se sol generar a través de diferents tècniques (un *sketch*, un text, una situació real de l'escola enregistrada en vídeo, etc.) i té lloc en grups reduïts. Al final de cada reunió, cada grup informa el plenari i formula conclusions, comentaris i recomanacions que ajudin a donar forma a la filosofia de l'escola, a les directrius i a les metodologies. El primer dimarts de cada mes, al voltant d'unes cent persones s'apleguen al COME, en un nivell de dedicació i de col·laboració que no he pogut observar a cap altra de les escoles i centres que he visitat.

Per exemple, al gener del 1999, quan una comissió de dones treballava a la seva intervenció al Congrés de les Dones, algunes van proposar que el COME del març es centrés a les dones. Al començament de la reunió, un membre de la comissió va exposar al

públic la importància de l'educació de persones adultes per a les dones i tres formes diferents des de les quals podria ser aplicada (igualtat, diferència i igualtat de diferències). Es van donar exemples trets del propi centre. Llavors vam treballar en grups reduïts per buscar solucions als problemes que s'hi havia presentat i cada grup va explicar el que hi havia debatut. Com a resultat dels nostres debats, vam arribar a l'acord que el centre seguiria la perspectiva de la igualtat de les diferències¹⁰. Des d'aleshores, totes les nostres accions han estat guiades pels criteris desenvolupats en aquella reunió.

Al llarg de tot l'any, els participants i els educadors van prendre part també en activitats de desenvolupament professional, d'avaluació dels programes del centre i de generació de noves idees. S'entén que promoure el procés d'aprenentatge és responsabilitat tant dels participants com del personal docent. En estendre les oportunitats de desenvolupament professional a tots nosaltres, el centre posa l'èmfasi en el fet que tothom pot participar al procés de presa de decisions. Aquesta és la clau per tenir èxit com a escola i per atreure nous participants.

Les activitats de desenvolupament professional són tres jornades intensives dedicades a la reflexió i a l'aprenentatge:

- Les primeres, a principi de curs, que es dediquen sobretot al desenvolupament professional dels educadors, tant dels professors a temps complet com dels col·laboradors a temps parcial. Un dels objectius de les jornades és que puguem posar en comú la nostra experiència i els nostres coneixements actuals amb els nous voluntaris, a més de millorar nosaltres mateixos/es mitjançant la formació.
- Les segones, que tenen lloc als voltants del febrer, es dediquen al seguiment continu del projecte i a la generació de noves idees. Els educadors i els membres de les associacions de participants passen una setmana de treball a una casa fora del campus. Aquestes jornades inclouen exposicions, activitats de reflexió i debats dels diferents temes.
- Les últimes d'aquestes jornades, que es dediquen a l'avaluació de tot el curs, tenen lloc durant tres dies sencers al juliol. Mitjançant grups de treball reduïts, discutim com ha anat l'any escolar i fem un esbós de possibles directrius futures per a l'any següent mitjançant un procés de diàleg, assegurant-nos que les persones participants expressin les seves necessitats i facin propostes. Les jornades acaben amb un debat

¹⁰ Alain Touraine, *Comment Sortir du Liberalisme?* (París: Fayard, 1999).

en plenari on els grups avaluen com el currículum de l'escola s'ha ajustat als interessos dels participants al llarg del curs previ.

Superant les estratègies de poder

Al nostre centre, la solidaritat i la igualtat són més que mers conceptes: els posem en pràctica a través dels nostres procediments democràtics. Quan les pràctiques democràtiques s'incrementen, però, múltiples pressions i amenaces sorgeixen.

Ens hem enfrontat sovint a persones que volien imposar la seva forma de fer les coses.

Els que utilitzen la pressió per portar a terme el que sovint és el seu pla d'acció ocult solen descriure tots els grups com a auto-interessats per poder després justificar els seus propis fins egocèntrics. Aquest enfocament origina confrontaments i no deixa cap porta oberta al diàleg, a la crítica mútua o a la deliberació sobre quines poden ser les millors opcions per al centre i per als seus participants. Els que utilitzen la pressió per assolir els seus objectius tracten sovint de posar-se per sobre dels altres mitjançant l'èmfasi de les diferències entre els participants i els professors, i de dominar i controlar tot segons els seus propis interessos.

Per posar un exemple, al setembre de 1994, just abans del començament del nou curs, un grup de mestres va començar a plantejar una "estratègia de canvi", centrant-se al tema de l'horari de classe. Els horaris havien estat sempre fets de manera col·lectiva i tenint en compte les diverses necessitats de les persones del barri. Durant les vacances d'estiu, aquests professors, que representaven la majoria del personal a temps complet, es van reunir per confeccionar un nou horari. No el van sotmetre a debat i el van intentar imposar a la resta del personal docent al començament del semestre de tardor. El nou horari ampliava les hores de classe per als nivells més elevats, la qual cosa no tenia en compte els horaris (quant a pares i mares i quant a treballadors/es) de la gent. Es van posar moltes classes a les nou del matí, una hora en què molts pares i mares porten els seus fills i filles a l'escola, o a les cinc de la tarda, quan els passen a recollir. El pla també reduïa el nombre de classes nocturnes. Dit d'una altra manera, l'horari no resultava gens útil per a aquells que havien de seguir les classes, sinó per aquells que les havien de donar. La idea de canvi d'aquests professors no va sorgir del procés de presa de decisions normal a l'escola, sinó del seu propi interès. Aviat, això va portar a una separació entre el lloc dels professors i el dels estudiants.

Aquesta perspectiva, però, no va poder canviar el nostre projecte. L'oposició va ser rotunda: moltes de les persones participants, la resta de professors i voluntaris, juntament amb el suport de les entitats socials del barri van lluitar contra aquest model de gestió d'uns quants.

Finalment, la Coordinadora d'Entitats del barri (VERN) va convocar un Consell de Centre extraordinari per parlar del tema i sentir a totes les persones implicades i les solucions que es podien aportar al conflicte dels horaris, i el que és més important, als espais de discussió i decisió. Com era d'esperar, aquell grup de professorat no va voler considerar solucions alternatives. En comptes d'això, van criticar el procés i van prendre la postura de no tenir en compte res del que el Consell decidís. La resta vam triar continuar sent fidels als nostres procediments democràtics. Aquells professors van ser traslladats a una altra escola on els seus interessos poguessin estar millor representats.

Encara recordo amb emoció continguda el primer COME després d'aquest conflicte. Una de les persones de més antiguitat al centre va explicar en el plenari la nova situació. Ara teníem menys persones que treballassin a jornada completa al centre, però el que havíem d'aconseguir era cobrir tota la nostra oferta habitual. Després d'ella, cada persona assistent a la reunió (els altres professors i voluntaris, els participants d'aquell moment i els anteriors, els membres de les organitzacions locals i de les associacions de veïns) va anar exposant el que estava disposada a fer. El sentiment que presidia el moment era que *aquest és un projecte de tots i ara hem de tirar endavant, el que faci falta!* Va ser molt emocionant. Molts participants de l'Escola hem llegit o hem presenciat al teatre l'obra *Fuenteovejuna*.

En aquest clàssic del Segle d'Or espanyol, Lope de Vega presenta la lluita contra l'autoritarisme i la injustícia. Els habitants del poble lluiten contra un violador, un servent del rei que s'aprofita del seu *dret de pernada*. En el desenllaç de l'obra, tot un poble s'aixeca i lluita com si fos una sola veu sota el ja famós lema: *¡Fuenteovejuna, todos a una!* Aquest mateix sentiment va ser la clau d'aquella lluita a l'Escola: tothom va aixecar la seva veu per allò que era just. La gent del nostre barri sabia el que volia, sabia com lluitar per això i sabia que la seva força es basava en la solidaritat.

Ara som un centenar de persones que col·laborem en el centre: vuit són professors/es a temps complet (quatre que aporta el l'Administració pública i quatre contractats/des per les associacions ÀGORA i HEURA). La majoria dels voluntaris som antics participants i membres de la comunitat que vivim al barri. Alguns venen de l'entorn universitari i hi

participen com a part d'experiències de camp. La pròpia naturalesa del projecte fa que la gent s'hi involucri. El caire de la participació no seria el mateix si el centre no hagués nascut dels debats populars i de les accions de les associacions veïnals i de la seva reivindicació de millores al barri. A partir d'un moviment de base com aquest i donat el continu sotmetiment del projecte als desigs de la comunitat, és difícil no mantenir aquesta línia participativa.

És per això que l'Escola d'Adults La Verneda - Sant Martí està integrada en un conjunt d'entitats locals, cadascuna amb papers socials diferents i complementaris, dedicades totes al desenvolupament comunitari. ÀGORA i HEURA, les dues associacions de participants de l'escola, juntament amb una trentena d'associacions, grups i col·lectius, formen part de la Coordinadora VERN. Aquesta entitat paraigua analitza i dona solucions a les necessitats socials del barri, ja sigui a nivell urbanístic, com sanitari, cultural, esportiu, o d'altres que afecten més a valors socials, com pot ser la lluita contra les actituds xenòfobes, i la lluita contra tot tipus de discriminació. Només mitjançant el diàleg és possible conèixer les capacitats, els interessos i les necessitats dels altres. Per tant, la millor manera de superar la discriminació és a través del diàleg intercultural. La feina a VERN està organitzada en comissions, que coordinen les demandes veïnals, les sessions informatives, els tallers, els seminaris i les celebracions locals. D'aquesta forma, podem assegurar que totes les entitats estan treballant per al desenvolupament comunitari.

Entre els projectes que el barri de La Verneda-Sant Martí impulsa a través de VERN hi ha la conservació de la seu nucli antic (que, en principi, estava condemnat a l'enderroc per culpa dels plans de desenvolupament urbanístic), la construcció d'una nova línia de metro i la millora del transport públic al barri, un pla per eliminar barreres arquitectòniques al barri, i la creació d'una coordinadora de les entitats juvenils locals.

Obrint portes

La organització democràtica i les oportunitats que La Verneda ofereix han obert la porta a molta gent. Al llarg dels meus deu anys de participació a l'escola, he conegut moltes persones, però hi ha una que vull destacar. Va venir al Centre per poder treure el seu Graduat Escolar, perquè al col·legi, durant la seva adolescència, no va poder fer-ho. Era d'aquells nens que més tard incloem en el grup que anomenem "fracàs escolar", d'aquells que no esperem que continuïn amb els seus estudis. Quan jo el vaig conèixer, estava fent classes de Llengua Catalana a l'Escola d'Adults de la Verneda com a col·laborador

voluntari. Havia obtingut ja el seu graduat escolar, havia aprovat l'examen d'accés a la Universitat i estudiava la carrera de Pedagogia. En el centre va trobar recolzament humà i material i un element que difícilment havia trobat abans en el món educatiu. Ara es professor universitari i aviat serà doctor. Continua col·laborant en aquest centre ensenyant persones adultes com fa quinze anys. Va decidir que tenia molts recursos per ajudar d'altres que, com ell mateix, podrien tirar endavant sobre la base de les seves pròpies capacitats i arribar lluny. Quan ensenya a la universitat mai no parla als futurs pedagogs del *fracàs* de la gent, sinó de les capacitats inherents a tothom i de com la intel·ligència cultural obre noves perspectives a moltes formes d'aprenentatge. Sovint parlem d'ell com a un model a seguir, però ell diu que el seu no va ser un èxit individual, que ell no ho hagués aconseguit mai tot sol. Hi havia, segons diu ell, un projecte encara més gran que el recolzava, i aquest treball conjunt va fer més fàcil que les portes s'obrissin per a tothom.

Treballar des d'una perspectiva solidària també vol dir treballar des d'una perspectiva de solidaritat per promoure el diàleg i augmentar les oportunitats de les persones, tenint sempre en compte de manera especial a les persones que han trobat més obstacles al seu camí. Quan són percebudes com a participants, les persones no som consumidores culturals, sinó creadores. A l'Escola La Verneda - St. Martí lluitem per enderrocar barreres i promovem la participació a tots els nivells, des de les activitats per millorar la vida al barri fins a la participació en els debats intel·lectuals o polítics.

Vam poder veure clarament com els participants estan trencant barreres culturals en un esforç col·lectiu que va tenir lloc l'abril del 1997, quan Jürgen Habermas va venir a Barcelona a impartir la conferència *El discurs intercultural sobre els drets humans*. Asseguts a la sala, i entre un públic majoritàriament universitari, hi havia un grup de participants de l'escola. Quan Habermas va acabar la seva exposició, Mariana, una d'aquestes persones participants, es va atrevir a aixecar la mà i va fer una pregunta sobre els drets laborals de les dones¹¹. La seva forma d'expressar la pregunta denotava que no era habitual dels cercles acadèmics que es reuneixen normalment a l'Aula Magna de la Universitat. Alguns professors universitaris van reaccionar incomodant-se i fins i tot rient. Jo em vaig indignar i em vaig posar molt nerviosa, però llavors Mariana va dir: *jo no parlo com una intel·lectual, però sé el que em dic*. Per respondre a la Mariana, Habermas, tal com argumenta en els seus llibres, va aplicar la seva proposta de diàleg universal: tothom

¹¹ Mariana és una membre d'HEURA i participa regularment a les tertúlies literàries.

té dret a plantejar els seus arguments amb el seu to i el seu llenguatge. A la seva resposta va començar dient: *Aquesta és una pregunta brillant i crítica*. Moltes persones van canviar d'expressió, el somriure se'ls va glaçar i un sentiment d'acceptació va començar a aparèixer a la sala.

El passat octubre del 1998 va ser l'Ulrich Beck qui va venir a la Universitat de Barcelona. Mariana i jo ens vam trobar a la sortida de la conferència. Ella em va dir que *si Habermas no m'hagués tractat com ho va fer, jo avui no hauria vingut a sentir a Beck, encara que he llegit coses d'ell*. Amb ella anaven dues participants més de l'Escola. Beck ho va saber aquella mateixa tarda.

Quan li ho vam explicar, la seva cara va mostrar la satisfacció i l'emoció que estava sentint i ens va dir: *Jürgen ho ha de saber, li ho explicaré!*

Riquesa de possibilitats

A la Verneda - Sant Martí és important que totes les persones implicades en el projecte puguin expressar el seu parer. També és important que l'Escola tingui prou flexibilitat per emprendre nous projectes i idees. La nostra comunitat intenta evitar que l'escola esdevingui un feu acotat d'una minoria de persones amb perspectives tecnocràtiques i poc democràtiques. Per aquest motiu, l'escola potencia els grups i moviments de base que defensin les seves pròpies actuacions.

En aquesta línia, una de les iniciatives més interessants dels últims anys ha estat la creació l'any passat d'un moviment de participants en educació de persones adultes a l'Estat espanyol.

Fa uns anys, al voltant de les discussions sobre la reforma educativa que s'estava posant en pràctica al país, es va començar a organitzar una agrupació de les associacions de participants dels centres d'educació de persones adultes a Catalunya. Així va néixer FACEPA, Federació d'Associacions Culturals i Educatives de Persones Adultes, amb l'objectiu de fer que es poguessin sentir les veus de totes les persones implicades en els processos d'educació de persones adultes. Aquesta federació s'organitza en comissions de treball i hi ha unes quantes persones que s'hi dediquen a temps complet per tenir cura dels afers del dia a dia. El finançament procedeix d'activitats específiques o de projectes d'actuació a nivell local, nacional i europeu.

Moltes vegades, les persones "professionals" de l'educació abastem tots els àmbits d'actuació amb la creença que som els únics que saben com desenvolupar iniciatives

educatives o, el que és pitjor, que som els únics ens podem responsabilitzar de les esmentades iniciatives perquè és "el nostre camp". Com a resultat, les polítiques educatives en general, i les polítiques d'educació de persones adultes en particular, estan pràcticament colonitzades per professionals de l'educació i la formació sense deixar pas a les persones participants, que són suposadament els personatges principals al món educatiu. Per exemple, en el cas de la Llei espanyola de l'Educació de Persones Adultes del març del 1991, es va fer evident que quan totes les persones involucrades poden prendre part al procés de presa de decisions, totes les visions són tingudes en compte: tots els actors involucrats van participar a un debat obert al llarg de tot el procés, fins que la llei va ser aprovada. Altrament, el punt de vista dels "experts tècnics" sobre el tema serà una única perspectiva parcial. FACEPA s'oposa a aquests supòsits mitjançant la coordinació d'esforços de participants que tenen molt a dir sobre la seva educació i mitjançant el treball perquè aquestes veus puguin ser escoltades.

Un dels projectes més importants iniciats per FACEPA és l'elaboració de la Carta de la Declaració dels Drets dels Participants en Educació de Persones Adultes. Aquesta carta es va engegar a Catalunya (a l'Estat espanyol) a través de FACEPA. L'objectiu del projecte era l'elaboració d'una carta que reflectís les reivindicacions de totes les persones adultes respecte a la seva formació, i poder establir uns estàndards d'actuació acordats i reconeguts per tothom.

Així, molts centres van elaborar un esborrany i el van enviar a la seu de FACEPA per poder treballar en una proposta de carta. Les altres Comunitats Autònomes de l'Estat espanyol van seguir el mateix procés. Més endavant, es van convocar unes jornades a nivell estatal per poder consensuar el model, i per treballar els punts que aportaven les diferents entitats. La culminació d'aquest procés va ser l'aparició de la Carta de la Declaració dels Drets dels Participants en Educació de Persones Adultes.

L'estiu del 1997, una representació dels participants de l'estat Espanyol va presentar la Carta a la V Conferència Internacional d'Educació de Persones Adultes de la UNESCO que es va celebrar a Hamburg. Actualment, i amb l'ajut d'un Projecte Sòcrates finançat per la Unió Europea, s'està portant a terme la difusió de la Carta per diferents països europeus amb la mateixa metodologia de consens emprada per FACEPA a Espanya. L'objectiu de FACEPA és que al final d'aquest procés s'aconsegueixi una carta consensuada pels participants d'Educació de Persones Adultes a nivell mundial.

Conclusió

L'Escola d'Educació de Persones Adultes de La Verneda - Sant Martí va començar com a un projecte de moviment de base i continua tenint la mateixa orientació, donant suport i veu a nous moviments com ara FACEPA. Aquests fòrums estan oberts a les preocupacions, els interessos i els somnis, independentment de l'edat, l'origen ètnic, el gènere, la religió o l'estatus social. Ser part d'aquests projectes em fa sentir més viva, més solidària i més capaç de crear.

Els somnis de la gent *poden* esdevenir realitat. Escrivint aquestes reflexions després de deu anys de participació a l'Escola de La Verneda, em fa adonar que no hi ha res impossible si, a través de la inclusió i la tolerància, lluitem per metes comunes. No crec als que diuen que no hi ha res a fer per canviar el món. Jo sé que les coses poden canviar, perquè la gent a la meva comunitat es va atrevir a somniar en aquesta escola fa vint anys. Va esdevenir la meva realitat gràcies a la meva participació al seu somni. Des d'aleshores, molts d'altres s'han afegit als nostres esforços i, avui dia, la realitat de milers de persones és el resultat d'aquell somni.

Fa pocs dies li feien una entrevista a una dona jove magrebina que ha participat a un grup d'alfabetització bàsica a La Verneda des de fa sis mesos. Quan li van preguntar què havia aconseguit, va obrir molt els ulls i amb una lluentor especial va dir:

Ara que he començat, sóc feliç. Ara no m'aturarà ningú.